پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

زموږ د هیواد له نومیالي ژبپوهاند ، ادبپوهاند ،مخکښ شاعر، لیکوال، علمي او اکاډېمیک شخصیت استاد پوهاند زیار سره مرکه

مرکه وال: انجنیر عبدالقادر مسعود

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنګیان هم د خپلې ټولنې د پرمختیایي بهیر لوکوموتیف بلل کېږي. او په دې توګه د خپلو وګړو او پرګنو د ښوونې، ویښونې او لارښوونې چاره پر مخ بیايي. د تېرمهال،

وسمهال او وستر مهال یو روڼ او روښان انځور یې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې یې له ځان او جهانه خبروي.

زموږ د وسمهال او بیا لومړني اکاډیمیک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازیو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله یې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالې پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، یو هم زموږ د هیواد نومیالی پوهیال، اندیال، فرهنګیال او جنګیال او څو اړخیز ملی شخصیت ژبپوهاند او ادبپوهاند ، لیکوال، رښنوال او تکړه وینا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار دی چې د اند و ژوند د یوه لنډ جاج په ترڅ کې یې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مینو لوستونکیو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار اند و ژوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار (۷۴) کاله وړاندې د ننګرهار د مزینې رود په حصارک کې د ژوند پرمخ سترګې پرانیستې. لومړنی ښوونځی یې په خپل کلي او کامه کې په خوارۍ او مزدورۍ سرته رسولی. تر څلور کلنو دیني او ادبي زده کړو وروسته یې د کابل په شپږنیو منځنیو او دویمنیو ښوونځیو "ابن سینا او دارالمعلمین" کې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی.

پر (۱۹۶۲) ز. کال یې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو له پوهنځي څخه بریلیک ترلاسه کړی دی. د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانګو د پوهنیز - څېړنیز غړي په توګه یې څلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اټلس رغاونې د پروژې له مخې د پښتو او یو شمېر نورو لږه کیو ژبو څه له پاسه سل ګړدوده (لهجې) د هېواد له ګوټ ګوټه راټولې کړې او څېړلې دي.

ده په سویس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) کال خپلې زده کړې پر مخ یوړې او د آریاني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په څانګو کې یې ماستري اودیفل دوکتورا ترلاسه کړل. هېواد ته یې له ورستنېدو راهیسې څه له پاسه درې لسیزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ یوړه..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. یې د برلین د هومبولت پوهنتون د ختیځپوهنې په څانګه کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. یې د پېښور پوهنتون د پښتو ماستري او ډاکتري څانګې د

(Visiting Professor) په توګه دنده پرځای کړې او راوروسته یې پر(۱۹۹۶)ز.

د کورني پیوستون (Family Reunion) پر بنسټ د انګلیستان په پوهنتوني

ښار "اکسفورډ" کې د مېشتیا رښته په برخه شوې ده.

دغلته پر لیکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماستري او ډاکتري نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنګ د تېزسونو لارښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کېمبرېج پوهنتونونو له آریانپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بیايي.

څېړمه چارې او دندې:

(۱۹۷۲-۱۹۷۵): د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د ورېمې مهالنۍ او نورو پښتو خپرونو چلونه.

(۱۹۷۸-۱۹۷۹): د افغانستان د علومو اکاډېمۍ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز مشري.

(۱۹۸۰) : دملي موزیم او ملي ارشیف د بیا رغاونې د کمېسیون غړیتوب.

(۱۹۸۰) : د افغانستان د سولې ، پيوستون او دوستۍ د سازمان مشري.

(۱۹۸۰-۱۹۸۴) : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو د پوهنځي مشري.

له (۱۹۹۱) راهيسې د علامه سيد جمال الدين افغان د فرهنګي ټولنې مشري.

استاد پوهاند زيار د خپلو ارزښتمنو ليکنو څېړنو ، پنځونو ، ښوونې او روزنې په وسيله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګين او ښيرازه ساتلی دی. د ده د قلم په وسيله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکيږي او غوړيږي. د ده د علمي او تحقيقي آثارو شمير (۱۳۰) ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰) ليکنو ته رسيږي. دا ليکنې د نورو څېړنيزو - ليکنو تر څنګ هغه رسنيزې ليکنې او شننې دي چې د هيواد په ورځپاڼو ، مجلو ، مهالنيو خپرونو ، راديو او تلويزونونو کې په هيواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګريزي او آلماني ژبو خپرې شوي دي. د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخو کې را لنډېدای شي:

۱- پوهنيزې څيړنې

پښتو نومتړنګونه يا اسمي ترکيبونه (په الماني ژبه) ، پښتو پښويه (ګرامر) ، پښتو ويي پوهنه، پښتو ليکلار ، پښتو شعر څنګه جوړيږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه يوه لغوي خزانه، پښتو سيندګی (هممانيزونه) ، پښتو سيندګی (نويزونه) ، انګريزي- پښتو سيندګی (سربلونه + اوستر بلونه) ، د خوشحال ادبي پښتو ، د يوې کره پښتو ليکلارې لارښود ، د ژبپوهنې بنسټونه، غرپوهه او د پښتو پښويي (ګرامر) ، دربيمه بشپړه او کره پوهنتوني (اکادميکه) خپرونه. همدارازيې د پښتو آرپوهې (اېتمولوجۍ) ړومبی ټوک (ا - ب – ت - ټ) تر چاپ لاندې دی او د نويزونو (سيندګي) غځېدلې بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او ورونه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پټه خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو - الماني) او (پښتو - انګرېزي)

۳- ادبي (پېیلې او نا پېیلې) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلکخونه، ګلولې، اندوژوند ، اندو واند ، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا ، ګلیپونه، څڅواکې، زما نړۍ، د مرجانونو څانګې، نوې پېړۍ او نوې زرۍ، اور و وینې، ساندې او سندرې، مینه د زړه په وینه (ناول) او ناپېیلې (نثري ټولګه)او یو ګڼشمېر نورې ناچاپه پېیلې او ناپېیلې ټولګې.

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او لیکوال نژدې څلوېښت کاله د "یوې - کره لیکنۍ پښتو "او " نوي - ازاد پښتو شعر "غبرګ غورځنګونه هم له سترو برېو او بریاوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه یې هم د خپلې ژبې او ادب د نړیوالې سیالۍ د جوګه کېدو لپاره یوه بېساري اغېزمنه ونډه پرځای کړې ده (اکسفورډ ،نوېمبر ۲۰۱۱).

استاد عبدالروف بینوا زموږ د هیواد پیاوړی او نومیالی لیکوال او شاعر د استاد زیار د (ګلکخونه ۱۳۶۲) نومې شعري ټولګې په تړاو داسې لیکي:

((...ده دا خپل ګلکخونه یوازې د زلمیتوب د مینې او هوس لپاره حصار کړې نه دي، بلکې د خپل هېواد ، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنیزو نابرابریو هغه نارې سورې او کوکې یې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف یې لړزولي او بشري احساسات یې ورپارولي دي....))

استاد زیار یو خورا ډېر کاری او نوښتګر پوهیال، اندیال، لیکوال، رسنوال، ادبي او ټولنیز نقاد ، محقق، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاریخپوه، څېړونکې، داستان

ليکونکی، ژباړونکی، اديب او شاعر دی. دی له ژبې او ژبپوهنې سره د وبله اړيکو له لارې پر بېلابېلو اجتماعي علومو لاسرسی موندلی او له تاريخ او فلسفې رانيو لې تر توکمپوهنې، ادبپوهنې او ان پښتو بدلمېچ(ميزان الشعر) پورې اړوندې ليکنې څېړنې د ژبپوهنې له کوتېږه ترسره کوي او په دې توګه د بېلابېلو مشترکو ځانګو، لکه ژب- ادبپوهنې، ژب- فلسفې، ژب- ساپوهنې، ژب- توکمپوهنې او داسې نورو مېتالنګويستيکي (ماوراءالعلم اللسانی) پوهنيزو ښنو او ارزونو کې يو ځانګړی علمي- تحقيقي مېتود او لارو لېله پر کار اچوي. پخپله د ژبپوهنې ساينتيفيکې ځانګې يې، لکه غږپوهنه – د غږونو د زيږ (توليد) له پلوه له ژوند پوهنې (بيالوژی) او (نوري) فيزيک، بيا ديته اړ باسي چې لابراتوار ته هم سرورددنه کاندي، همدارز د آرپوهيزو (ايتيمولوجيکي) څيړنو لپاره لرغونپوهنې او ډبرليک پوهنې (epigraphy)ته مخه وکړي.

اکاډميسن کانديد ښاغلی داکتر اکرم عثمان، چې زموږ د هيواد يو وتلی او نامتوليکوال او نوميالې کيسه ليکونکې او دلوړقلم خاوند ښنتن دی، په خپله يو ليکنه کې د استاد زيار دادبي او فرهنګي شخصيت په اړه داسې وايي:

((... زندگينامه و کارنامه های اين دانشمند فرزانه بارها بر پيشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همگان واقفند که" پروفيسور زيار " مردی خود ساخته و خدا خواسته ميباشد. و در کارزار زندگی رهين بازوان زورمند و خستگی نا پذيرش ميباشد که يک عمر در برابر ناملايمات و شدايد زندگی رزميده و از او قلمزنی آهنين پنجه و بی ترس ساخته است.

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندهٔ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است.

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است.

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است.

او در آثار منثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است.

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم. او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعهٔ روشنفکری ماست.

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زیار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکاډمیک استاد په توګه سم نیم ژوند ښوونې (تدریس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نومهالي استاد یې ډیر شاګردان روزلي، پاللي او ثمر ته رسولي دي.او له ټولګي(کلاس) را بهر یې هم د پښتو ژبې او د پښتو ادب او فرهنګ لپاره په بیلابیلو برخو کې او د پښتو ژبې د روزنې، پالنې، ودې او پرمختګ په اړه بې ساري، ګټور او ارزښتمن کارونه او د ستاینې او یادونې وړ خدمتونه ترسره کړي دي، او د پښتو ژبې لمن یې درنه کړې ده. ده په سلګونو علمي او تحقیقي مقالې د ژبپوهنې او بیا آریانپوهنې په برخه کې په ملي او بین المللي کچه لیکلي دي. ده د پښتو نیولوجېزم ته ځانګپوهیزه او پرله غښتې(مسلکي او سېستماتیکه) بڼه ورکړې چې د وییپوهنې په درسي کتاب کې یې په دغه تړاو نومهالې علمي مېتودولوژۍ آرونه او دویونه (اصول او قواعد) پر ګوته کړي دي. مخبېلګې یې هم له زړو متونو او ګړدودونو راټولې کړې او په دې چم یې د پرمختللو ژبو په څېر د څلورګونې پښتو وییپانګې بنسټ ایښی دی.

استاد عبدالروف بینوا د زیار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وایي:

((...که څه هم د شینوارو په (حصارک) کې پیدا شوی دی، خو له کوشنیوالي څخه نه حصاربدونکی طبیعت لري. ځکه یې نو (زیار) ځانته تخلص ټاکلی دی چې د ده د تلاش، سعې، فعالیت او تجسس ښکارندوی دی... څو کاله وروسته چې وطن ته راغی، د ژبپوهنې متخصص او د پښتو ژبې د ګړدود د وچ ډګر ستر ګړدودوال څنې جوړ شوی او د نویو وییونو (لغتونو) په جوړولو کې یې هم لوی لاس موندلی وو....))

د پوهاند زیار علمي او ادبي شخصیت یوازې په پښتو ژبه پورې اړه نه لري، ده په نورو ژبو هم لیکنې کړې دي. ده په پارسي ژبه کې پر شعر سربېره په زړه پورې څېړنيز آثار هم لیکلي دي. دی په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونو اروپايي او آريايي ژبو پوهېږي. د ده علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت زموږ د هیواد په ټولنیز، سیاسي، علمي، ادبي او فرهنګي محدوده کې محدود نه دی پاتې شوی. د سیمې او نړۍ پر کچ يې آثار د پامور او اخځور دي او په اړوند ځانګړو هیز ډګر کې د پوره نوم او نښان څښتن دی. د هېواد د ننه او د باندې په ډېرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سېمینارونو کې ګډون کړی، او خپلې لیکنې او وېناوې يې پکې اورولې دي. له اروپايي او امریکايي آريانپوهانو او افغانپوهانو سره ځانګړو هیز اړیکي پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکاډېمیک شخصیت په سترګه ګوري.

ښاغلی صدیق کاوون طوفاني چې زموږ د هیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وايي:

((... پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد د هغو سترو او نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند يې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی.

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکې او پرله پسې توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی. لیکنې او پلټنې يې د پښتو د اوسني پښت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي.

زیار صیب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نویو ژبپوهنیزو او ادبپوهنیزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زیار ایستلی او له بې شمېره ستونزو سره یې مبارزه کړې ده.

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زیار د قلم له برکته اوس اوس یو زیات شمېر داسې لغتونه او ګړنې استعمالیږي چې څو کاله مخکې چا اورېدلي هم نه وي او پر ځای یې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخېستل کېده.

همدا راز په زغرده ویلای شم چې ډاکتر صیب زیار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او ویاړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو یې پښتو ادب او په ځانګړې ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګیني بښلې ده....))

استاد زیار د خپلو علمي، ادبي او اکاډېمیکو فعالیتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خیال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي. د استاد زیار نثري او شعري هستونې ، نه یوازې له څرنګیز، بلکې له څومره ییز پلوه هم درېکار تر برېده رسولې دي. د یادونې وړ ګڼم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګلیسي او الماني شعرونه هم لیکلي دي. اروا ښاد بیرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هیواد د پارسي ژبې یو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله یوه لیکنه کې د پوهاند زیار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په ارزونه کې داسې کاږي:

((...ګذشته از این، دکتور مجاور احمد زیار در راه تشکل زبان واحد معیاری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوین پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بایسته ی به سامان رسانیده است که بر ارباب علم و ادب پوشیده نیست. پوهاند دوکتور زیار را میتوان از پیشگامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پیش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده

که راه او را دیگران دنبال کرده اند. کوشش های این زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نیز درخور یاد آوری است که با جسارت یک شاعر و منتقد نترس درین راه همیشه مبارزه کرده است....))

استاد زیار د نړیوالې سیالۍ په موخه بېلابېل څېلونه(فورمونه) ازمایلي او رادود کړي دي. غزل چې په دودیز ډول له پېنځځپیزه تر شپاړس ځپیزه رسېده، ده له دوه ځپیزه تر اتهویشت ځپیزه ازمایلی او ازاد او په تېره سپین شعر یې تر(۵۲)ځپیزه پورې غځولی دی چې په پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر ځنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې بېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبیبي یووخت د زیار صاحب په اړه کښلي ول:

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ یو بل غوړېدلی ګل دوکتور زیار دی. په زړو قالبونو کې نوي موضوعات ځایوي، خو په دې وروستیو کې یې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومې نویوالی لري....))
په رښتیا سره، استاد زیار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې یې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزاد او سپین او ان ناپیبلي(منثور) شعر یو زړور لارښود او مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې یې، د کاوون توفاني صاحب په تایید ډېرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده.

اجمل ښتک، چې یو وتلی، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی، د زیار صاحب د شاعرۍ د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وایي:
((... زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې

موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي.)) دی همدارنګه زیاتوي: ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي....))

استاد زیار صاحب هغه نومیالی، هېوادپال ، زړور ، دټینګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلي ګروهې او ایمان خاوند شخصیت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پیاوړتیا لپاره یې ډېر ارزښتناک کار کړی دي.

ښاغلی ګل افضل ټکور، چې یو پیاوړی شاعر او تکړه لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې د استاد زیار په اړه داسې وایي:

د خوشحال قدر که اوس په هیچا نه شته

پس له مرګه به یې یاد کا ډیر عالم

((...د پوهاند صاحب زیار د شخصیت ډیر اړخونه دي ، د هغه د ژوند او اند په هره برخه ډیر څه لیکل کیدلی شي، استاد د پښتو ژبې لوی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر لیکوال څیړونکې او ډیر مهربانه استاد او لار ښود دی. زه خپل ځان ډیر نیکمرغه بولم چې استاد له ډیرو کلونو راهیسې له نژدې نه پیژنم ، او له هغه نه مې ډیر څه زده کړي او اوریدلي دي ، عمر یې ډیر او په قلم یې برکت شه ، چې خواري پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتي علمي او ادبي اثار وړاندې کړي....))

استاد زیار د یوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستایل څښتن دی. په ډیرو لوړو خیالونو او نوښتګرانه انځورونو او سیمبولونو کې ژوره ټولیزه انساني او بیا پښتني- افغاني مینه رانغاړي. دهېواد و د هیوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغورو

ازادي، سوله اوسوکالي ، ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بيا په ټوله کې د نړيوالې سيالۍ لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکې:

د شعر ګلپېغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتيا ورسره و رېږدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نيوه...

شعر راوټوکېده.

* * *

د هر يو شعر پيل و پای

که لوی ښتن په خپل قلم ليکلی،

خو ته يې هرګوره

زما د هر يو شعر د تول و تال ګلپېغله !

لندن، (۲۰۰۸/۸/۸)

د وېلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان...

څه خوب و خيال،

څه ګرانه هيله، اسره،

څه پاک سپېڅلی ارمان !

*   *   *

 څومره ناپايه غځېدلې لاره،

څومره نغښتلي واټنونه ترشا ،

څومره لا مخ ته نانغښتلي پاتې؛

يکې نګونيلې څه بېشمېره مرجاني قافلې،

يکې لوټلې څومره لا ډېرې وربښميني جوپې !

*   *   *

خو بيا هم خوښې چې يې ژوند سا اخلي لا

او د لا نوي وېلاړ مترې په ملتيا بدرګه،

درومي پرمخ د لا ويارلو ارتو بيرتو ګلورشوو پر لور !

اکسفورډ ، (۲۰۰۸/۹/۱)

اويا:

يه لالهنده روده

يه د سپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده،

يه مست څپانده

لالهانده روده !

دا ترانې

چې د ځپو پر شونډو ستاکړي

غځونې هسې،

زما پر ژوبل زخمي زړه

راوروي تېر هېر يادونه

پرله غبنتي پسې،

هغه کيسې چې يې يو ته پرې خبر،

خو يې بل هېچاته ويلای نه شې !

ته وا،

زما په څېر دې زړه

له ناويلو ويرژړلو داستانونو ډک دی

او بس راباسې يې د زړه له تله

د ګونګو ګونګو فريادونو،

ترانو په ژبه...

يه لولنګره لالهانده روده،

يه د سپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده !

مزینه، (۲۰۰۸/۴/۱۲)

او یا:

د باد پر وزرو

یو گوربت یم، د وېلاړ له دنگو غرونو راالوتی

نه د چا د دانې ښکار او، نه دچا په دام کې نښتی

د تاریخ نیاوتون مې للي، سپیناوی په هسکه غاړه

نه مې سترگې چاته ټیټې، نه د چا پښوته پرېوتی

څه د وخت ټگی برگی او، څه زما رښتینولي وه

که پردا دومره سپین نمرو، د پوتا یانو یم تېروتی

که مې څه هم دی برخلیک، دښنو د باد پر وزرو کښلی

خو له خپلې مینې هوډ، اورین ارمان نه یم جاروتی

د توپان مرغه په شان کښم، خپله لار په غرڅپو کې

نن سبا که یم په بوښته، د ناخوالو کې کښېوتی

په تورتم کې ما بلینده، بله ساتلې د سره شعر،

د ازمون له سرې بټۍ، لکه پولاد مخسور راوتی !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۲)

اویا:

د اواز سیوري

نوري دايوا د اهورا د مزدک څلي زما

د اواز سيو ري اهريمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ايمان په مټ ورکړې ماته

دي يې ډالونه په توبرو د برم سکڼلي زما

ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل

چې د ازل قلم په برخه ول ليکلي زما

راسپېرې کړې يې چې تل د پاکې مينې مېنې

نه شي له هسې شان کورګډو سره کلي زما

په سره کوره کې د ازمون يم ازمايلی زمان

دي يې کره له هر کوره کوټه چاڼلي زما

په مړو رګو کې مې د شعر نوې ساپوکلې

دي يې وييونه د اند واند ګوتو پېيلي زما

څنګه پناه د مرګاني چوپتيا ځنګله ته يوسم،

دي په ارمان د اورنۍ مينې ټول ښکلي زما !

اکسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

اويا:

د ا. ننګيال په ياد:

سپين سپېڅلی شعر

سردې راهسک له تورو خاورو کړه

ننګیاله !

سترګې دې یوځلې بیا وغړوه

او وګوره په غټو غټو یو وار

چې ستا تر مرګ راوروسته

-په تېرو څو کلو کې-

څومره ناخوالې، بخولې دې نورې،

ستا پر کورکلي چم ګاونډ راغلې !

یوځلې بیا قلم راواخله پسې

او واړه وپېیه یو مخ

په مرغلین کې د وربښمو د شعر،

ها د لړ- پښبلې له ببړیو ازاد،

د تول و تال له اتکړیو ازاد،

هغه رنګین سپین و سپېڅلی شعر !

خدای مکړه،

هرڅه شي له سېلمې

ناویلې، نالیکلې پاتې

او د تاریخ له یاده ووځي

بې کربنپله،

د تل لپاره،

تل تر تله !!؟

اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

اویایې له ساده او تولپوهیزوبېلګو څخه:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غږېږې د وسلو په ژبه

څو به په څو یې زما وینو ته ناست

څو به مې وژنې د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته یو وو

ولې پردې شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته یم سر د پښتنو په ژبه

...

څو پارسي بېلګې:

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهیدا ن میهن من،

منم

تپش توفانزای این امواج

و فرزندا ن من اند

در راه فرداهای تابناک وطنم .

تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدا ن میهنم .

منم

من موج توفانی ام،

جهانی در شور می آید

از هر قطره ی آن

سیلا بها است درآن ...

و من

به پیش میروم با انقلاب،

انقلابی که میدراند کوه را

و بر نمی گردد ،

به پیش می تازم من.

با قلب پرتوان آسیا می تپد

قلب من

و باز نمی ایستد

-هرگز-

از تپیدن .

ای میهنم را دشمن !

می گویم به تو باز ،

انقلابم را دشمن

نمی میرم من

زنهار !

در سینه ی من بیدار است

قلب سرکش آسیا ،

و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا

جاریست

خون جوان اندیشه های داغ من...

و

مرگ آسیا است

مرگ من،

و

مرگ دنیا

مرگ آسیا !!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند م.ا. زیار، کابل

نا م تو

می درخشد

-تا-

خورشید ،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

*   *

توأمان اند

به عمق تاریخ

نام انسان و جهان و نام تو ...

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله ۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

سنگ و ستاره و خورشید و ...

همه را پرستیدیم

و به نیایش نشستیم ...

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را !!!

دکتور زیار- برلین، (۱۹۸۵/۱۱/۱۲)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد

احمد شاملو :

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد

آن واپسین عیاری

از دیار شعر و سخن

دیگر به جاویدگان پیوست،

فرمانروای هراس نشناسی که

حدود و ثغور قلمرو شعر را

تا فرجامین مرز شهادت

از آن خود ساخت

و هنوز خونین ترانه هایش

-همچو شطی خروشان -

بر بستر لب های مغضوبین قرون

جاری اند!

چگونه باور باید کرد

آن قافله سالار بی بدیلی که

از تنگنای مرگ و نابودی

فراتر گام نهاد

و محکومین سیاه دل ترین دژخیمان

-ازآنسوی سده های تحجر-

هنوز روشن واژه های چکامه هایش را

تا چوبه ی دار بر دوش میکشند!

چگونه باور باید کرد

آن واپسین تک ستاره ی کهکشان ها

هرچی فراتر از فراز سپیدارهای نور

گذشت

و جاویدانه به معبد خورشید

کوله بار اقامت افگند...

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد خورشید بادا!

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۲)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

که زن را، -

این شاهکار آفرینش را ،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده اند...

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

-و زن ستیزان

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

یکسره،-

خاکستر نموده و نابود سازند !!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱)

- ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپیریال او د ټولنې غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او د کړکیچنو او تراژیکو جنګي حالاتو پېښې، پاړکیزې ناخوالې او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډو او یتیمانو سره خواخوږي یې په ډېره زړه

سوانده او نرېږه ژبه داسې انځورلي چې دهر با احساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلې دا لاندې ښو بېلګې يې:

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، خو جهان را خبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو روڼ اسمان را خبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غورېدې تر غوږه ، يو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالۍ تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلي مې او باران را خبر نه شو

زه ستا يو ال يې لکه چونې، د ګلونو چمنونو

تور پانړيز ژبه راپرې کړه ګلستان را خبر نه شو

غلیا ګګرو د وختونو ، ترې منزل مو څه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لېونو مې، پکې بايلل خپل سرونه

د بلهارو وينو ترې ، وچ بيابان را خبر نه شو

تر دې زياته ببلوري به ، په نړۍ کې چا ليدلي

چې رقيب مې وينې وڅښلې ، جانان را خبر نه شو

...

او یا:

اغزن سیم

لکه غوټۍ ګل لـه نسیمه نـــــه یـو

راشنه اغزي د چـا پر سیـــمه نـــه یو

که زور ایمان مو ورښـــوولي دي هــم

بیا هـــــم بېغمه لـــه غلیمه نه یـــو

مورې ورشلولي دار رسۍ او زنـــځیـر

که یې راوتـــي لــه دژخـــیمه نــه یو

...

- د ده په شعري وینا کې د طبیعت هنري ښکلا او په زړه پوري مناظر، د پیمخو او ښاپیریو ښایست ، حسن او جمال، عشق او محبت، راز او نیاز، د مطربانو او مستانو او رندانو د سوز او ساز سندرې په ډېر عالي او ظریفانه ډول په کورا سوچه ژب- ښکلا ییزه او ژب- اندیزه توګه انځور شوي دي. د بیلګې په توګه یې دا شعرونه لولو:

د بد خشا ن لالونه

نور دې د ښایست ګلونه نه ستایم

ستا د سپین مخ شنه خالونه نه ستایم

سترګو دې زما هستې لمبه کړله

دا نشه نسکور جامونه نه ستایم

ډېر دې کړم را ښکېل په اوږدو زلفو کې
نور دې دغه تور دامونه نه ستا یم
ورک شو درنه ځان په ډېر ستاینګ زما
بس ستا کرشمې نازونه نه ستایم
مینه کې چل ول ریا ځایېږي نه
ستا دا د ریا چمونه نه ستایم
شوې چې پېغلې شونډې یې سور اور راته
نور د بدخشان لالونه نه ستایم
...
او یا:

د جنتو پرښتې

پـــــــرا هریــــمنـــو شپــو مې برې د سپېدو پرښتې
د اهورا د لمر مزدک د پـــــلوشـــــو پـــــرښـــتې
ستا د ګلپېغلو تورو سترګــــو د خـــوبــونو الهام
راوروې د ســـــرو غـــــزلـــواو نغمـــو پـــرښـــتې
د اسمـــــانې ښـــایـــست ښکلا سراسرې سیالۍ کې
تا میدان وړی دی لـــــه واړو پــــرښتـــو پــرښتې !
...

اویا:

د چوپتیا پر اوږو

زه دې ورېم ناز تل د وفا پر اوږو
خو ته مې نیاز وړې د جفا پر اوږو
نور به په مخ کې ستا یو آه نه کاږم
که کړي درنښت ستا د موسکا پر اوږو
ورته پر سترګو مې تیاره شي له ځاځ
چې زلفې ناخي ستا پر اوږو
ښکارې پر مینه مې باور نه لري
دا چې ږدې ژمنې د سبا پر اوږو...

...

اویا:

مېلمه یا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر یادونه د جانان درومي را درومي
که شېبې زما د اوښکو دباران درومي را درومي
دا د چا لیلا د مینې لېونې بلهارې شوي
ویر ژړلې، برېبوکۍ چې دبیابان درومي رادرومي
تل سمسوره پسرلي یې د ښایست د باغ ګلخانې

پر ګلیون یې واړه ښکلي د جهان درومي رادرومي

دا راوړي بوی دلونګو سپرلنی نسیم له دښتو

که وږمې یې د کمڅو د شبستان درومي رادرومي...

...

یا یې دا وروسته غزلیزې بېلګې:

د پا کې مینې کور

دریغه چې دا ستا د پېکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښایست د بڼ بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سیوری کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ د سنبل نه شوم

پښو کې د ناز شین دې سپینلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه وېده لکه د زلفو مار

ستا د چندړ څانګې پر څنګل نه شوم

یم خو لا اغزی د دښنو سترګو کې

سکینده که د خپل زخمي ګوګل نه شوم...

...

اویا:

د سپوږمۍ د څڼو سیوری

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیوری پرېوتی

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیوری پرېوتی

پر تبجنه سپېره دښته، د ځانګغوخ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیوری پرېوتی

د لمر تندره یې مه بوله، پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له څڼو یې د وړانګو، پرجهان سیوری پرېوتی

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروښان سیوری پرېوتی...

...

دکوشنیو شعرونو بیلابیلې پېیلې او نا پېیلې بیلګې چې د استاد زیار په نا چاپې ((جیبي لړۍ))کې راځي:

١- انځوریزې بیلګې (illustrated poem):

بادوباران

باران

کښېي په پستوګوتو

څه پستې پستې سندرې

څه خوږې خوږې بدلې...

خو،

د باد دې

غبرګ لاسونه

چورلټ مات شي

چې يې څو مره

زړه راکښونکې

مينه وړې ترانې

را ولو ټلې !

(۲۰۰۵/۱۰/۳۰)

د کټولا سليک

په نن او په سبا کې

د برکلونه ولاړه راغله،

او زما برخليک

لاهسې دی

په تمه

ستا د سترګو په دوتر کې،

ستا ديو کټولا سليک ته !

(۲۰۰۵/۱۰/۳۱)

۲- څلوریزې:

د پېړۍ ترانې

د خونړیو تورو شپو په زړه کې

ماسرې بوللې د مهال بوللې ...

سرې سکروټینې ترانې د پېړۍ،

دوینې وینې چاپېریال بوللې !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۵)

اویا:

سم هوډ

سازېدل له زمانې سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زمانې سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- دا هم له نوییمو کلو راهیسې د استاد زیار د رادود کړې پېیلی څېل(نظمي ژانر):
یوه بېلګه:

ټپیزه

شوم راپرد بس له خپل میهنه،

له خپل ژوند ژواک، لا رولو دنه،

ته واساووځي له بدنه...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزوري دې ګلاب شي څه یې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷)هم له نو ییمو

۴- سپینې ټوټې:

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو وېشنه مومي:

ذهني ډله،

لکه د ګبینو مچۍ

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني ببني؛

خپلځاني ډله،

لکه مېږي

چې ټوله خواري یې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړې ده؛

غلنۍ ډله،

لکه غنمې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اويا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به يې

په راتلو خوشاله شي

او په بيرته تلو

خواشينی شي.

لږ ګران مېلمه هغه دی

چې کوربه يې

هم په راتلو خوشاله شي

او هم په بيرته تلو...

او

کرد سره نا ګران هغه نابللی مېلمه دی

چې کور به يې

په راتلو خواشینی شي

او په بیرته تلو خوشاله !

(۲۰۰۳/۹/۱۱)

او یا:

سپېځلي، که ناولي؟

د بنستپالو

ترهګري او ترونګري

سپېځلي نه،

بلکې ترټولو

ناولي جنګ جګړه ده.

(۲۰۰۵/۲/۲۹)

اویا:

ناشونې مخامختیا

د زورواکیو په لړ کې

له دینواکۍ سره مخامختیا

په دې نا شونې بریښي

چې تر پنځ و پینې

بهر دی.

(۱۹۹۸/۱۲/۲)

څو سپینې تورې:

توکم ـ ګروهه

توکمپال ته

له خپلو همتوکو

او ګروهپال ته

له خپلو همګروهو

پرته

بل څوک هډو انسان نه ښکاري.

(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)

لمرپرښتي

نمرګلي

له ډېرې لمرپرښتۍ نه

ـ ګرد سره ـ

د لمر بڼه را خپله کړې ده.

(۲۰۰۵/۸/۹)

لابتره

پاپ وايي چې:

که نن مې د همنوړو دوا ده

اجازه ورکړه،

سبا به يې خبره بيزوګانو ته

ورسي !

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته !

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زيار ډېر درون د، نرم، زغمناک، مات مخی، رښتينی او باوقاره انسان دی، او د ډېرو غورو او نيکو اوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خويونو او سپېڅلي احساس څښتن شخصيت او يو مهربان، مينه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی. د ده خبرې سپېڅلې، سپينې، رېښتينې، خوږې او درنې دي. د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مينه ښکاري وهي او په ذهن کې يې د ملي يووالي، ورورۍ او برابرۍ موخه او مرام له ورايه راڅرګند ېږي.

د استاد زیار د پیژندګلوي په اړه یو شمیر لیکوالو او څیړونکو کار کړی دی، خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پیاوړی هر اړخیز ټولنیز، سیاسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت دی، چې باید نور هم د ده پر نوښتونو ، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څیړنې او پلټنې وشي، او د قلم د څواکمنو او با صلاحیتو درنو لیکوالو ، او اکاډمیکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي. همدا ډول ارنګه په کارده، په اړه یې ستري څېړنغونډې، سیمنارونه او سمپوزیمونه جوړ شي، چې یو خوا دا علمي ،ادبي او فرهنګي غښتلې مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوا یې دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکاډمیک شخصیت، اوسنیو او راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته یو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپیژندل شي.همدا سې د ډلیزو رسنیو او ټولوورځپاڼو ، مهالنیو ، ووبپاڼو(وېبسایټونو) ، راډیوګانو او تلویزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخیز معلومات او خبرتیاوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مینان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې. ما هم په خپل توان یوه هڅه وکړه چې د استادزیار په اړه یو څو کرښې ولیکم او یوه ادبي مرکه ورسره برابره کړم. په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیا پښتوژبې او ادب مینان ورته را وځکولای شم !

ګران او مشر وروراستاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلی پوښتنې درسره شریکې کړم !

مسعود ـ ځینې لیکوال او شاعران وایي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسې د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمېچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې د غه شمېره پېڼځه ښوولې، هیله ده، وربانديې رڼا واچوئ !

زیار_ ړومبی ستاسې د اپښتني مینه په پښتني مینه او مننه درغبرګوم او بیا یې درته له همدې غبرګونه را پیلوم !

د شعر د رغنده توکو (متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپو هاند ((اسما عیل خویی)) له دې وراشې(وجیزې) آره اخېستې چې وایي:
((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین)) ، په دې ډول
((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور ، نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو
ما یې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند - ولوله) ښوولي چې د((بدلمېچ)) یو
بشپړ مخیز(پېنځم) څېرکی مې ورځانګړی کړی دی. په دې لړکې مې تر هرڅه له
مخه د ژبې هراړخیز او رغښتي (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی.
ځکه ادب او بیا شعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پنځنه او پېژندنه یې له ژبې پرته
ناشونې بربښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه اروا پوهیزه، ټولنپو- هیزه ،
ښکلا پوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې یې ژبپو هنیزه هغه لږوډېره ونډه لري. دوه
ګونې ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلې ټولۍ (مقولې) هم د ژبنې توک
د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي. دغه نور څلور توکي چې دا هم پر خپل وار له
ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېری څرګندونې غواړي، د ساري په ډول د
((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې،
ردیف...) ټول سره را غونډېږي، چې بیا یې هم د بدلمېچ یاد شوي څېرکي ته ګوته
نیسو. له دې کبله ستاسې د ووېپانې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې
یې تر کتنې تېرکړي.

مسعود_ تاسې په شعر کې د فلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول
څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل بشپړتیا یي پړاو کې له فلسفي سره لږ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېډو سره، ځکه تصوف د ایډیالیستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته یې هم د زاړه پېر په پای او د منځني پېر په پیل کې، له روښا نی ګروهیز- ټولنیز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېر شعرو ادب، په ځانګړی ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېره فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړینوتوکو او بېلتیاوو کې ځای نیولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو یې هم زیات ذهني، رواني او فلسفي رنګ اخېستی او مانیزوالي او ټولیزوالي (مجردیت وکلیت) یې پیاوړتیا موندلې ده؛

دویم: اروایي یا رواني سېمبولونه د فرود بزم له ګوتېېره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هریوه سېمبول آره او ریښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټي. هسې خو دغه اروا شنیز (سایکو انالېتیک) ښوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په ټولیزه توګه د اړوند پنځګر(ایجادګر) د هغوټولنیزو او په ځانګړي ډول، نوړیزو(جنسي) بېبرخیو زېږنده بولي چې له وړکینې یې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسې زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، یانې سول(عقل، خرد) یې د څرګندونې له توغه وتلای نه شي، نو هنرمند او بیا شاعریې د تخیل په مټ نالیدوړ خیالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدونې کوي.

مسعود_ د پښتو په کلاسیک ادب کې د خوشحال خان، حمید مومند او رحمان بابا ادبي ښوونځي یا مکتبونه او ځارتیا (شهرت) لري. ایا په پارسي ادبیاتو کې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زیارــ د ښوونځي، په بله وینا ، -ابزم له پلوه یوازې زموږ دغه درې نوموړ وېناوال، لاځه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لویه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه یې هم د خوراساني هغه پیلیوني دي او په ترخ ترخ کې یې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لارویانوکې یې له حمید او په ځانګړي ډول کاظم شیدا پرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو ویناوالو ، په تېره د حمید په پلیونو کې راځي، لکه واخلې، قلندر اپرېدی، علیخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښایي له یو ګوتشېره تېری ونه کړي. خوشال هر ګوره، پردې سربېره چې رومانتېسېزم یې تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو ریالېزم یو بنسټوال هم دی. رحمان باباد تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو ، یا په بله اندتوګه، څلورو مقامونو څخه یوازې((عشق)) راخپل کړی او تربل هر همپېري یې پکې د مجاز و حقیقت ترمنځ کرښه څه ناڅه ښه ترارا کښلې ده. د ده زیات ګرانښت و منښت هم د دې زېږنده دي چې د پښتني ټولنې له دوډیزو-ګروهیزو ، اخلاقي، کولتوري او ټولنیزو ارزښتونواو اندو روان سره یې زیات اړخ لګولی او په دې توګه یې مینه وال او لارویان هم تر نورو زیات دي. د پښتو تصوف پاموړ نومیالي په زاړه پېرکې شیخ متي او په منځني کې بایزید روښان، ارزاني، انصاري او د روښاني غورځنګ نور پلیوني دي. تر هغه راوروسته ستر خوشال تر بل هرچا تصوفي شاعري ښه ترا ازمایلې ده. په هرډول له دغه نومیالي پرته، نه حمید و شیدا د کوم خپلواک سبک و ښوونځي بنسټوال بللای شو او نه رحمان بابا ، بلکې د بېلابېلو لارو او بهیرونو سرلاري یې نومول کېدای شي...

پارسي زوړ او منځنی پېر هم پر مکتبونو ، نه، چې پر درېګونو سبکو وېشنه مومي: خراساني، عراقي او هندي، په ترخ کې یې هرګوره، لارې او بهیرونه(جریانونه) ښایسته ښه ډېر دي.

مسعود_ زموږ یو شمېر لیکوال پر دې گروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله باید نثر ته زیاته پاملرنه وشي، په دې اړه ستاسې لید څه دی او دا راته ووایاست چې د پښتو ادب د نثرونو ښوونځي لکه: د سلېمان ماکو ، د بایزید روښان ، د خوشحال خان خټک ، د منشي احمدجان او داسې نور مکتبونه د پښتوژبې د ودې او پرمختګ لپاره څومره نقش واغېز در لودلی دی؟

زیار_ تر هرڅه له مخه په کارده، ادبي او ټولیز ژبنی- لیکنی نثرسره جلاکړو، ځکه ډېر پښتانه لیکوال تر دغه منځ توپیر نه کوي. ادبي نثر له ادبي ټوټو، په بله وینا، ناپېیلي شعر او طنزو تکله رانیولې، تر داستاني او نندارېز نثره ګرد ناپېیلی ادب رانغاړي، او ټولیز هغه، له رسنیز(ژورنالېستیک) نثره رانیولې تر څېړنیز، په بله وینا ، پوهنیز او ساینتیفیک نثره پورې ټول راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) یې پله درنه ده، نه له((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلېمان ماکو او روښان هغه، په پوهنیزو- څېړنیزو کې راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې د ستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې... هغه ادبي نه، بلکې یو څېړنیز نثر دی، همدا راز یې د ((هدایې)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه یې بیا ، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عیاردانش)) هغه په ټوله مانا یو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((نادبي)) نثرونه د ژبني سبک یا لیکلارې له ګوټېېر(زاویې) څخه ارزول کېږي.

همداسې د منشي احمدجان نثر هم یومخیز په ادبي یا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه یې د ادبپوهنیز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه یې د ژبپوهنیزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکیل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه یې هم لومړی له ادبي شنني او ارزونې راپیلېږي او هله یې ژبنۍ هغه په پام کې نیول کېږي. د یونلیکونو، ژوندلیکو نو، ځانپېښلیکونو (اټوبایوګرافیو) او ان رسنیو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لږو

ډېر ادبي رنګ و خوندراخپل کاندي، خو دا په ليکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګيال د يونليکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لويديځ کې يو هسې ګوزارش له دومره ادبي انځورونو او سېمبولونو راپيلېږي چې لوستونکی بېوا که ځانته ورکاږي، خو بيا يې هم ادبي نه بولي. ورته هڅه په پښتو کې دومره نه ليدل کېږي، لاسوند يې هم دا چې زموږ زياتره رسنوال له آره ليکوالي ازمېښت او مخينه نه لري او د رسنوالۍ پر خپلسري ازمېښت يا زده کړه بسياپاتې وي.

د سلېمان ماکو ژبه ګړنۍ پښتو او بيا نننۍ ليکنۍ پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بايزيد هغه د قرآن او حديث، په تېره د((سورۀ رحمن)) په پليونۍ کښل شوی او د تول و تال له لامله((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېږه ننګرهاي يې هم په پېښو مخزن په ورته ژبنۍ ليکلار کښلی دی. خوشال بيرته پښتو ته راړولی او په دې توګه يې له پېيلې وينا سره يوځای د يوې- کره ليکنۍ پښتو ټولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي يا هنري نثر بنسټوال بلل شوی، په داسې ترڅ کې چې له دغه پلوه ترې راحت زاخېلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه يوه لسيزه مخکې دی او په ټوليز يا خېړنيز نثرکې مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او ميراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخېلي ادبي نثر د راوروسته ليکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو ښوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي يا ځانتني سبک يا لارې لېلې نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ بړنګ نشته چې د نوموړو څلورواړو مخکښانو هنري او ناهنري ناپېيلې پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهير ته پيلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې يې يو په زړه پورې تاريخي نقش و رسالت تر سره کړی دی.

مسعود ـ په لویدیزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې لیدل کېږي او شاعران زیاتره عیني واقعیتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي. تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زیار ـ زما د پرتلې له مخې دا خبره سمه ده. له دې سره سره چې د لویدیځ په کلا سیک او ان انتیک شعر کې د عیني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه ښایسته ډېر لیدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، یانې د ((غُلو)) تر بریده یې نه رسوي. د ساري په ډول د غلته د یوزرویوې شپې(الفَ لیلَ) کیسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی یې هم منښته کوي. یا د انوري د دې غُلو انډول چې وایي: ((نه فلک اندیشه نهد زیر پای ـ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسې نورې بېلګې.

مسعود ـ که د لویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه: ریالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سوررېالېزم او رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته وواياست چې ادبي او هنري مکتبونه پر کومو بنسټونو رامنځ ته شوي او د تاریخ په اوږدو کې یې د لویدیځ او بیا ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې اېستی دی؟

زیار ـ د ګردو ښوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي متنپوهانو کاردی او زه یې د زغم او وخت د سپماله کبله پر یوه ټولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک بویه په ګډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه کاندې چې د پنځ(طبیعت)، ټولنې او ځان(نفس)د زور و جبر پر وړاندې و جنګېدای شي او په پای کې ترې بشپړه ازادي او خپلواکي ترلاسه کړي. دا سمه ده چې یادشویو ښوو نځیو پر بېلا بېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په خړوبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د ریالېزم هومره نه. ګویتې(۱۷۴۹-۱۸۳۲)، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵)، بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰)، هوګو(۱۸۰۲-۱۸۸۵)... ولې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ په دې ټولمنلی نړیوال نوم ګټلی وو چې

په رومانتېسېزم کې يې يو انقلاب راوست او بشپړ ريالېزم او بيا انتقادي ريالېزم ته لاره هواره کړه.

پس نوېوالي، فرانوګرايي يا پوستمودرنېزم، که څه هم نويو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر اکتوبر انقلاب راوروسته ګردو د ټولنوال ريالېزم پر وړاندې مورچه بندي وکړه او د پانګوالي او بورژوازي نظام په ګټه پرېوتل ، لکه ، اکسپر ېشنېزم، ېمپرېشنېزم، ابکز ېستېنسيا لېزم... (surrealism)سوررياليزم او اوس اوس د سوررياليزم يو بل بڅې(کوډګر يا مېجيک ريالېزم) راميدان ته شو چې په بازاري سيالۍ کې تر دغو ګردو انتي ريالېستي ښوونځيو مخکې دی، لکه واخلې د انګرېزي ليکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه دوه درو کلو کې يې يوازې ليکواله، نه، بلکې خپرنوال او فېلموال د نويو ميليونرانو په نوملړ بيايو داسې سېمبولېزم (synthetism)کې راوستل. دګډوله ښوونځي سېنتېتېزم دی چې له آره د ريالېزم او ېمپرېشنېزم په غبرګون(عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نومونه د وييزې(لغوي) مانا له مخې ننيو دودو لارو او بهيرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زياتره هنري او ادبي پنځګر(ايجادګر) د يوه يوازېني ښوونځي پليوني نه دي. د ساري په ډول(ريالېستان) په ترخ ترخ کې هممهال د((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتنې په پار له سېمبولېزم او رومانتېسېزمه هم پوره کار اخلي. همداسې رومانتېست غزلبول په خپلو انځورونو او سېمبولونو کې لړوډ بر ټولنيز پيغام هم رانغاړي.

له دې سره سره، دا څه هېښنده او نا باوروړ نه ده چې له همينګوې(۱۸۹۹-۱۹۶۱/ پر ۱۹۵۴کال) او شولوخوف(۱۹۰۵-۱۹۸۴پر ۱۹۶۵کال) را نيولې تر اوسه د نوبل جايزې وړونکي زياتره د انتقادي او ټولنوال ريالېزم لارويان دي.

پر پښتو شعر و ادب د انتقادي ریالېزم څرک د لرې پښتونخوا د هماغو یادشویو نثر لیکوالو او د ټولنوال هغه سیوری بیا له صنوبر کاکاجي رانیولې تر اجمل خټک، امین الحق امین، سیف الرحمان سلیم، رحمت شاه سایل، اسحاق ننګیال، غفور لېوال، علي ګل پیوند ،اکبر سیال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ایوب صابر، بشر نوید ، فضل عندلیب، روغاني اشنغری ...پر لروبر ویناوالو پرېوتی دی.

د پوست مودرنېزم پر یاد شویو اېزمونو سربېره له پخوانیو ښوونځیو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاینوم یا مو ډیفایر په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوی کلاسېزم، نوی رومانتېسېزم، نوی سېمبولېزم... او په پا پای کې د (اردو) نوي هندي وزمه رومانتېسېزم چې پښتو شاعران ځنې په بېلابېل کچ و مېچ ښایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه: استاد حمزه شینواری، مراد شینواری، لعل باچا شینواري، زړه سواند شینواری، خیبراپریدی، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلی، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام الـه ګران، پیر محمد کاروان، مصطفی سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبداله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جبلاني جلان، اومان نیازی، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزی او پـه ټولیز ډول درست نوښتګر غزلبول.

د نوي کلاسېزم استازی پوهاند مجروح دی او شاګرد او اسپستانت((اروانباد)) اسدا سمایي یې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندې تازه پر پله پل اېښی وو. په اېکسپر بشنېزم کې سم له لاسه د باري جهاني څرک لګولای شو او ښایي، بل استازی یې و نه شوموندلای!

په ډېر درنښت او ادبي مینه: انجنیرعبدالقادر مسعود

((ددې مرکې دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والو ته وړاندې شي))